

Klerikalizem in mi.

(Dalje.)

Med jako priljubljena sredstva, ki se jih poslužuje klerikalizem, je šteti tudi vohunstvo, ovaduštvo in denuncijanstvo. Kdor zna to troje spretno uporabljati, ta je gotov sijajnih uspehov. — Pozabiti tudi ni tercijalk, katerih naloga je vse — četudi se jim samo zdi — načelniku poročati. Kakor je videti, je klerikalno orožje mnogoštevilno, četudi k orožju ne štejemo onih, ki delajo z besedo in dejanjem propagando. To so razni trgovci, posestniki, župani, mežnarji itd.

Kako deluje klerikalizem, je sicer več ali manj slednjemu znano, vendar hočemo delovanje te »pobožne« stranke zaradi boljšega pregleda nekoliko osvetliti.

Kakor že omenjeno, ni tej stranki nič sveto, da le služi v doseg njih namena. Zato se ne glasi s prižnic več beseda ljubezni in odpuščanja, vernikov ne vodijo več po poti morale, po poti medsebojne ljubezni, ne, s prižnic preklinjajo ljudi in časnike ter užigajo strasti jeze in sovraštva. Iz hiše Gospodove je napravil klerikalizem hišo preklinjevanja, zasramovanja in ščuvanja. In izpovednica! To so degradovali do prave politične beznice. Namesto da bi dajali grešniku nauk in tolažbe, agitujejo za klerikalne časnike, izprašujejo, kaj bero doma, priporočajo klerikalne liste, a za spokorjenega grešnika nimajo nobene tolažilne besede!

Ali se je potem čuditi, da se izpovednice vedno bolj praznijo, da naobraženo ljudstvo ne hodi k izpovedi, da gine svetost izpovedi! — Kaj pa šele ob času volitev! To grmi in se bliska s prižnic, da se človek začuden vpraša, je li prišel poslušat božjo besedo ali pa je zašel med razburjene strastne poličarje! V izpovednici pa agitujejo na tak način, da bi bilo najbolje vzeti bič in pognati onega, ki skruni hišo božjo, ki kramari s svetim zakramentom! In vse to je gospodstvo!

Mi priznavamo slednjemu pravico voliti in agitirati za svojo stranko, a odločno pa protestujemo, da klerikalni duhovniki svoje stanovske pravice postavljajo v službo stranke! Ako hoče duhovnik politikovati, naj skliče shod, naj zbere volilce, a tega ne sme delati v cerkvi. Govori naj kot državljani, ne kot duhovnik; to je zloraba službe, ki sodi pod kazenski paragraf! Naj bi kaj enakega poizkusil kak politični ali sodni adjunkt ali kak učitelj, gorje mu! Tožbi bi bilo kot listja in trave, in to po pravici, zakaj svoje službe ne sme nihče zlorabljati v politične namene!

Pa ne samo to, tudi sv. Rešnje Telo mora klerikalizmu v službo! Če ni to blazfemija, potem ne vem, kaj je še blazfemija! To je najhujša igra, kolikor jih je svet doslej še videl. — In vse to se godi v znamenju vere v korist pogubonosnemu klerikalizmu, za duhovsko nadvlado. — Cesar ne storita prižnica in izpovednica, to izkuša storiti klerikalno časopisje. Ni potreba govoriti o tem, kako hvali svojo stranko, svoje pristaše, ne, pogledajmo si, kako se bojuje napram svojim političnim nasprotnikom, ta boj jih karakterizuje, način in sredstva šele kažejo klerikalizem v pravi luči.

Najprej se loti nasprotnih načel, ako jim ne more do živega, jim pa kaj podtakne. — Če pri načelih ničesar ne opravi, se loti oseb, ki jih zastopajo. Nasprotniku preiščejo srce in obisti, vse njegovo življenje prebrskajo, da bi našli kak madež, kako slabost. Ko to najdejo, se je pa lotijo kakor gladen pes kosti. Tudi najmanjše napake mu ne prizanesejo. Raztrgajo ga na kose, ugonobijo ga: moralčno ali gmotno — to jim je enako, samo da je nasprotnik na tleh!

Ako ima kaj dobrega na sebi, zamolče, a grehe njegove — četudi so še tako majhni, slikajo kot hudodelstva, ki jim je prisoditi najmanj vislice.

In v tem načinu bojevanja tiči velika hinavščina klerikalizma: nasprotniku zamolči vrline, somišljenu pa pregrehe. In če mora prvemu že kaj priznati, pa to spači ali mu kaj podtakne, tako da se končno vrlina izpremeni v greh. Sploh je znano, da ima klerikalizem dvojno mero: eno za svojce, drugo za nasprotnike. Ako pade klerikalec, je človek, ki ima tudi meso in kri, če pa pade liberelec-naprednjak, je pa — po potrebi — goljuf, tat, nečistnik, brezverec itd. Osobito imajo v tem pogledu klerikalni duhovniki izborna stališča: če zabavlja in zasramuje na prižnici, če agituje v izpovednici, je namestnik božji, ki ga je poslušati in mu slušati, če se pa izpodtakne ob kazenski zakon, če se mu primeri kaj človeškega, tačas je pa tudi on človek iz krvi in mesa, ki ga ni tako ostro soditi. To je tista sofistika, ki razjeda javno moralo, ki pači pojme o pravem in nepravem.

Nikakor se ne štejemo v vrsto celotov, ki prisojajo slednjemu pregrešku pekel, ne, pač pa zahtevamo zase tiste odpustljivosti, kakor jo zahtevajo klerikalci zase. Predobro znamo, da je duhovnik tako grešen kakor lajik, da se po njegovih žilah pretaka tako gorka kri kakor po žilah onih, ki nimajo tonzure; a obsojamo pa to, da ima klerikalizem za svojce vedno pri roki plašč krščanske ljubezni, za nasprotnike pa — pekel, žveplo in ogenj! Za nas duhovnik ni vzvišeno bitje, in naše načelo je, da zasluži zadnji kravji hlapec, ki vestno opravi svojo dolžnost, več moralne časti in priznanja, nego prvi prelat, ki svoje dolžnosti zanemarija in ne izvršuje!

Izjemnega stanja ne sme imeti noben stan. Vsi smo enaki, vsi le toliko vredni, kolikor koristimo svojemu bližnjemu in človeški družbi! Stan je poleg stanu, ne pa stan nad stanom. In zato se opravičeno protivimo klerikalizmu, ki hoče duhovskemu stanu pridobiti gospodstvo nad vsem in vsemi. Z duhovskimi vedami in raznimi blagoslovi še ni zajamčena ne morala ne zmožnost vodstva; to nam pričajo razne kazenske obravnave, pričajo razni polomi pri podjetjih, ki so jih vodili duhovniki. — Kdor je najbolj zmožen, kdor je najbolj vreden, ta naj gospodari, ta naj vodi, najsi bo potem Peter ali Pavel, tega ali onega stanu! (Dalje.)

Zborovanja „Saveza hrv. učiteljskih društava“.

(Dalje.)

Sedma občna skupščina.

Tudi ta skupščina se je vršila v veliki dvorani učiteljskega doma. Število udeležencev je bilo še večje kot prejšnji dan. Predsednik »Saveza« otvori skupščino z običajnim pozdravom, nato se rešijo še neke formalnosti in izvoli nov odbor za dobo treh let.

Soglasno se izbere dosedanji predsednik Stjepan Basariček za predsednika, za odbornike pa Andrić Franjo, Granec Josip, Ivkanec Tomislav, Jambrišak Marija, Kirin Josip, Klóbučar Josip, Kovačić Anka, Kranjc

Škender, Lisac Mato in Pejnović Milan. Razen zadnjega so bili vsi prejšnji odborniki.

Preide se na razpravo vprašanja: »Katere koristi nam nudi nerazdeljen šolski čas? Bi se li mogel uvesti v naše šole, in če, v katere in kako?«

Po sklepu predskupščine sta določena dva govornika, in sicer dr. Jurij Cenkič, veroučitelj v Križevcih, in Josip Binički, nadučitelj v Nikincih, ki sta razmotrivala vprašanje z dveh različnih stališč.

Ker je to vprašanje zanimivo in se je korenito razpravljalo, hočem priobčiti vsaj glavne misli govornikov. Omeniti pa moramo, da se je to vprašanje že prej pri vseh v »Savezu« združenih društvih obravnavalo in so tedaj zboravci že vso snov prej predelali. Ali bi ne bilo kaj takega pri naši »Zavezi« umestno?

Na mene je naredilo čuden vtisk, da je pri učiteljski skupščini nastopil kot govornik duhovnik in še v takem slučju. Mi Slovenci namreč nismo tega vajeni. Pa tekom razprave sem uvidel, da je mož ne le strokovno imenitno govoril, temveč da je tudi izborni podkovan v pedagoških zadevah. Žal, da naši slovenski duhovniki rajši politikujejo, kakor da bi se pečali s pedagoškimi vprašanji.

Govor dr. Cenkiča (skoraj doslovno):*

Spoštovana skupščina! Vsakemu pouku je treba, da se ozira na psihofizično moč otrok. Oni pouk je najboljši, ki se akomodira biološkim potrebam naše dece. Pravi pouk nikdar mladine ne preobloži. On zna s svojo osnovo, s svojo razdelitvijo ur, s svojo ekonomijo in metodo doseči uspehe, tako, da ne oslabi delavne moči otrok, da ne napenja preveč živcev, da ne ruši one harmonije, ki mora obstojati med dušo in telesom. Naša ljudska šola bi bila tisočkrat idealnejša, ako bi v najkrajšem času naučila deco vsega potrebnega, a da bi najmanje potrošila psihofizične moči otrok. Na žalost je naša ljudska šola še daleč od tega ideala. Obče se misli, da vlada v nji preobloženost. Mi smo kot pedagogi dolžni delati na to, da deco razbremenimo. Kaj nam bo učen, a slab in mehkužen naraščaj! (Tako jel!) Eno izmed mnogih sredstev za razbremenjenje je na vsak način nerazdeljen čas pouka. Ta pokret je k nam došel iz Nemčije, iz domovine modernih laboratorijev še modernejših znanosti: psihofizike, pedagoške psihologije, patologije in higijene. Vprašanje nerazdeljenega časa pouka je samo en člen nedogledne verige, ki nam jo je dosedaj skovala moderna eksperimentalna pedagogika.

Kot katehet sem jel proučavati vprašanja pedagoške psihologije, patologije in higijene. Bavl sem se tedaj tudi z vprašanjem nerazdeljenega časa pouka. Zakaj sem to storil? Gospoda, meni kot katehetu ni vseeno, da mi učitelj izmuči tako otroke, da v svoji uri ne morem ž njimi uspešno delovati. Pa zopet ne smem tudi jaz preveč izrabljati dece, da potem zopet učitelj ne more svojih predmetov uspešno poučevati.

Težnja tedaj, da delamo v skladu glede na psihofizično moč otrok, je bila prvi vzrok, da sem se vrgel na omenjene znanosti.

Šolski zakon izenačuje veroučitelje v vsem z učitelji. Paragrafi o šolskih konferencah dajo učiteljstvu široko polje, da deluje v zmislu napredovanja šolskega pouka. Kako pa se more katehet vtikati v razpravo, ako ni poučen o vseh šolskih vprašanjih tako v teoriji kakor tudi v praksi? Nisem

*) Na ta govor izrecno opozarjamo svoje čitatelje.

zato, da se katehet omeji samo na svoj katekizem in biblijo. On se mora na vse razumeti.

In če bode katehet več brige kazal za delo učitelja v šoli, tedaj ga bodo tudi učitelji in deca bolj ljubili. (Zivio! Tako jel!) Z druge strani zopet dopuščam, da tudi učitelj svobodno nastopi na polju kateheta. Kakor ne znamo, kje so meje med naravskim in nadnaravskim delom, tako tudi ne moremo točno določiti meje delovanja učitelja in kateheta v ljudski šoli.

Od tega vzajemnega nastopanja bosta imela ljudski pouk in ljudska odgoja velikanske koristi.

A sedaj na samo stvar! Najprej hočem razložiti, katere so koristi nerazdeljenega časa pouka, a potem izraziti, v katere šole in kako bi se to dalo uvesti.

I. Takoj v začetku izpovem, da so koristi nerazdeljenega časa pouka velike. Te koristi opazujemo na higijenskem, pedagoškem, socialnem in etičnem polju.

Katere so higijenske koristi? Te koristi obstojijo v tem, da nerazdeljen čas pouka bolje ugaja zdravju otrok, ker deca lažje prebava in ker se deca več kreta na svežem zraku. Premotrimo te točke.

a) Da je zdravje otrok pri nerazdeljenem času pouka boljše, nego pri razdeljenem, to je jasno dokazal slavni Schmid-Monnard, mestni fizik v Halli. Ta strokovnjak je proučeval v Halli na tamošnji mestni šoli bolehanje pri obeh načinih poučevanja. Pri dečkih je imel 2100 slučajev. Od teh je odpadlo 540 na nerazdeljen, a 1560 na razdeljen čas pouka. Pri deklicah je opazoval 2380 slučajev. Od teh je odpadlo na razdeljen 1900, a na nerazdeljen čas pouka 480. Pri obeh načinih je bila ista časovna doba. Deca z nerazdeljenim časom pouka je pomagala doma več delati kakor ona z razdeljenim.

Govornik je na dveh tablah narisal grafikone, iz katerih je videl vsakdo pregledno uspeh Schmid-Monnardovega preiskovanja. »Napredak« ima v št. 32. ponatisnjene grafikone, na katere opozarjamo one, ki se zanimajo za vso stvar.

Rezultati Schmid-Monnardovi so vzvišeni nad vsakim sumom. A kje so vzroki večjemu bolehanju pri razdeljenem času pouka? Gotovo v tem, ker se deca pri razdeljenem času pouka manj kreta na svežem zraku in ker razdeljen čas pouka manj pospešuje proces prebavljanja, in ne paralizuje utrujenosti od jutra z ono od prebave. Da je še kak vzrok, gotovo bi ga odkril ostroumni Monnard.

Ne moremo tedaj reči, da je naš zaključek storjen po oni »post hoc — ergo propter hoc«. Kaj hočemo jasnejšega dokaza, da je nerazdeljen čas pouka povoljniji zdravju otrok? Zato jaz to Schmid-Monnardovo razkazovanje navajam med svojimi najkrepkejšimi dokazi.

b) Nerazdeljen čas pouka ne zabranjuje procesa prebavljanja. Naša deca kosi okolo poldneva. Aksel Key, ki je dosedaj v tem vprašanju ena prvih kapacitet, zahteva, da ima dete po kosilu najmanj 3 ure odmora. V tem času se koncentruje kri v okolišju vegetativnih organov. Zaraditega je ni toliko v mozgu, pa zato čutimo v tem času neko zaspanost in utrujenost. V nadaljnjem teku prebave povzroča ista neki nemir. To je zato, ker se zaradi tvorbe novega materiala za kri rabi toplota. Pokličemo tedaj otroke ob $\frac{1}{2}$ ali ob 2. uri v šolo, tedaj jih silimo na duševno delo ravno v času, ko je prebavljanje na vrhuncu. Učenje tira kri od vegetativnih organov k mozgu, pa trpi tako prebavljanje. Zato so nam otroci blede, slabi in bolehi. Mnogi boleajo na želodcu. A vse to zaradi tega, ker jim ne damo

prilike, da ono malo kosila prebavijo tako, kakor zahteva priroda. Isto se opaža tudi pri učiteljih. Vsak mi rad prizna, da je velika muka biti že ob pol 2. ali ob 2. uri v šoli. (Istina je!) Jaz moram prvo uro v šoli semtertja hoditi. Drugi gospodje so mi rekli, da so že zaspali na katedru. (Živio! Smeh in odobravanje.)*)

Tako zahteva zakon prirode svoje. Živali mirujejo, ko so vase vzele hrano, ker se pokoravajo instinktivno prirodnim zakonom; a mi razumna bitja se borimo proti njim! »Difficile est contra stimulum reculcitare.« To se maščuje! (Tako je!)

c) Nerazdeljeni čas pomore, da je deca več na svežem zraku. Že navedeni Aksel Key zahteva, da se šolsko dete giblje na svežem zraku 6 do 3 ure. Za prvi razred zahteva 6 ur, za drugi 6—5, za tretji 5, za četrty in peti 4—3, a za višje ljudske šole 3 ure. To je minimum, ki ga moramo dopustiti naši deci, ako želimo, da razvija svojo individualnost, svojo fizično moč. Roko na srce, ali se morejo naši otroci pri sedanjí naučni osnovi in pri sedanjem načinu pouka zadosti kretati v svežem zraku? (Ne, ne morejo!) Uvedemo nerazdeljen čas pouka, dobijo otroci najmanj 3 ure za svobodno kretanje. A kaj delajo sedaj? Kadar je grdo vreme, ostanejo otroci na vaseh in v mnogih mestih v šoli čez poldan. Prva posledica temu je prah. Šolski prah je jako nevaren. Meyrich je dokazal, da pride na en gram šolskega prahu 20.000.000 mikroorganizmov. Ta prah seda v pljuča, pa provzročuje različne bolezni, v največ slučajih — tuberkulozo. Tudi očesne bolezni, ki so tako pogoste pri otrokih, nastanejo čisto zaradi prahu. Mislim, da ta prah ne koristi učitelju. Mnogi izmed nas imajo vsa pljuča polna prahu. Ako je učitelj močen, tedaj naj hvali Boga, ako je slaboten, tedaj bo pač težko dočakal polno penzijo. (Odobranje!)

Druga posledica je to, da otroci napolnijo sobo z ogljikovim dioksidom. Kemik mesta Berolina, Pettenkofer, je dokazal, da je ena promila ogljikovega dioksida škodljiva za organizem. Jaz sicer nimam kemičnih priprav, ki se ž njimi meri količina teh zračnih miazmov, a na podlagi izkustva raznih učenjakov, ki so merili ogljikov dioksid v raznih šolah (Erismann, Lench, Recknagel, Pettenkofer, Morrison, Hesse, Croissant, Ignatijev) smelo trdim, da imajo naše šole do početka popoldanskega pouka 5—8—10⁰/₁₀₀ ogljikovega dioksida. To ni čudo. Dr. Hesse je dokazal, da se za vsake dve ure pouka nabere ogljikovega dioksida do 3·5⁰/₁₀₀. Dr. Burgerstein je z računom v roki dokazal, da mora na vsako dete odpasti vsako uro 25 m³ svežega zraka, ki se mora petkrat izpremeniti, če hočemo, da ne bo »zračni kubus« pokvarjen z več kakor eno promilo ogljikovega dioksida.

A kake so naše ventilacije? Kakšen je preprih v naših šolah? (Žalostno!) A vendar samo preprih izžene ogljikov dioksid iz sob. Berolinske šolske oblasti točno predpisujejo, koliko mora vsako poedina ventilacija dovesti zraka, a kaj se pri nas godi v tem pogledu? (Malo ali nič!) Potem se pa čudimo, da nam otroci zbole na glavobolu, težko in naglo dihaljo, njih srce bije nepravilno in da dobijo razne druge bolezni. Uvedemo pa nerazdeljen čas poučevanja, vse to odpade. Deca bo v svežem zraku. Kolik bi bil razloček! Deca vesela in živahna, sveža, rdeča, zdrava — a sedaj zaspána, slabotna, blede, rumena in bolna. To so glavne hi-

gienske koristi. Ko bom govoril o poldnevem pouku, se hočem zopet vrniti na higiensko polje. Sedaj pa čujmo pedagoške koristi! (Dalje.)

Ukazi in odredbe šolskih oblastev.

K. k. Landesschulrat
für Krain.

Z. 435.

Laibach, am 1. August 1904.

Normale.

Anlässlich eines speziellen Falles hat sich die Frage ergeben, ob dem Religionslehrer einer Volks- oder Bürgerschule das Recht der Mitbenützung des Katheders zustehe. Hierüber findet der k. k. Landesschulrat dem k. k. Stadtschulrate*) zur sofortigen Verständigung der unterstehenden Schulleitungen zu eröffnen, daß der Religionslehrer im Sinne der Bestimmungen des § 37. Abs. 2. der Schul- und Unterrichtsordnung vom 20. August 1870. R. G. Bl. No. 105, Mitglied des Lehrkörpers der betreffenden Schule ist, und demselben demnach, wie jedem andern Lehrer das Recht zusteht, den Katheder seinem Zwecke entsprechend zu benützen, in dem im Katheder aufzubewahrenden Lehrplan, in die Lehrstoffverteilung, in das Klassenbuch und das Wochenbuch Einsicht zu nehmen und in die 2 zuletzt angeführten Amtsschriften seine Eintragung zu machen.

Der k. k. Stadtschulrat wird daher aufgefordert, jedem Religionslehrer über sein Verlangen einen eigenen Kathederschlüssel einzuhändigen, dem Schulleiter aber ein besonderes verschließbares Behältnis (Kasten, Tischlade) — falls ein solches nicht bereits vorhanden ist — zur Verfügung zu stellen, in welchem er jene Amtssachen aufbewahren kann, die nicht in den Katheder gehören.

Da die für das Wochenbuch in Gemäßheit des h. ä. Erlasses vom 8. September 1893, Z. 2178, in Verwendung stehende Drucksorte für die Religionslehre keine Rubrik enthält, sieht sich der k. k. Landesschulrat gleichzeitig veranlaßt, diese Drucksorte außer Gebrauch zu setzen und an deren Stelle eine neue Drucksorte in 5 verschiedenen Ausfertigungen und zwar **A.** für Volksschulen mit slovenischer Unterrichtssprache, **B.** für Volksschulen mit deutscher Unterrichtssprache, **C.** für slovenische Volksschulen, an denen die deutsche, **D.** für deutsche Volksschulen, an denen die slovenische Sprache als obligater Gegenstand gelehrt wird, und **E.** für mehrklassige utraquistische Volksschulen hiemit einzuführen.

Der k. k. Stadtschulrat wird angewiesen, mit allem Nachdrucke dahin zu wirken, daß die neue Drucksorte mit Beginn des nächsten Schuljahres 1904/5 in allen öffentlichen und Privatvolksschulen des dortigen Bezirkes zur Einführung gelangt.

Unter Einem wendet sich der k. k. Landesschulrat an das fürstbischöfliche Ordinariat mit dem Ersuchen, das Geeignete vorzukehren, daß von Beginn des nächsten Schuljahres angefangen auch die Religionslehrer in die im Wochenbuche für die Religionslehre vorgesehene Rubrik die entsprechenden Eintragungen machen.

Der k. k. Landespräsident
Hein m/p.

* * *

*) Oziroma Bezirksschulrate.

*) V naših krajih se začenja popoldanski pouk iz večine že ob eni. To je šele muka za otroke in učiteljstvo. Uredn.